

**Запорізька міська громадська
організація «Істина»**

**МАТЕРІАЛИ МІЖНАРОДНОЇ
НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ**

**«СУЧАСНІ ПРАВОВІ СИСТЕМИ СВІТУ:
ТЕНДЕНЦІЇ ТА ФАКТОРИ РОЗВИТКУ»**

24–25 серпня 2018 р.

м. Запоріжжя

5. Національний звіт за 2017 рік щодо наркотичної ситуації в Україні (за даними 2016 року). Поглиблений огляд наркоситуації в Україні для Європейського моніторингового центру з наркотиків та наркотичної залежності.
6. Инновационные подходы к повышению культуры потребления алкоголя. URL: http://tourlib.net/statti_tourism/cukanova.htm (дата звернення: 15.08.2018) – Заголовок з екрану.

НОРМАТИВНА РЕГЛАМЕНТАЦІЯ ІНСТИТУТУ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИХ ЗАХОДІВ БЕЗПЕКИ У ПЕРІОД ВХОДЖЕННЯ УКРАЇНИ ДО СКЛАДУ РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ

ІШПЛЯРЕВИЧ В. В.

*кандидат юридичних наук,
доцент кафедри кримінального права*

*Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
м. Івано-Франківськ, Україна*

Зрозуміти сутність кримінально-правових заходів безпеки можна тільки через знання історії їх становлення і розвитку. Використовуючи відповідні знання, можна дослідити особливості генезису зазначених заходів, простежити, як вони виникали, розвивалися та удосконалювалися, які негативні риси були їм притаманні у минулому, від чого треба відмовитися сьогодні і на що звернути увагу у майбутньому. Як слушно зазначав О. Ф. Кістяківський, тільки історія може дати пояснення причин і сучасного стану кримінального права, та стану його в попередні періоди [1, с. 10].

Варто зазначити, що історія становлення і розвитку кримінально-правових заходів безпеки не є багатою на різні теоретичні надбання та законодавче регулювання цієї проблеми. Це обумовлено тим, що із середини XVIII століття до 1991 року Україна була складовою спочатку Російської та Австро–Угорської імперій, а згодом – СРСР і на її території у повному обсязі діяло кримінальне законодавство тих метрополій, у складі яких вона знаходилася. Саме такий значний «австрійський» та «російський» відбиток на історії кримінального законодавства України, на думку М. Й. Коржанського, дає підстави стверджувати про її «бідність» і «практичну відсутність» [2, с. 52].

Так, у період входження України до складу Російської імперії (середина XVIII століття – жовтень 1917 року) нормативно–правовими актами, які частково регламентували кримінально–правові заходи безпеки, були Власне Уложення про покарання кримінальні та виправні 1845 року та Кримінальне Уложення 1903 року. Зокрема, з аналізу положень Власного Уложення про покарання кримінальні та виправні 1845 року очевидно, що як додаткові покарання (які за метою застосування подібні із заходами безпеки) до винних широко застосовувалися так звані «поразки» у правах: позбавлення прав стану, позбавлення службових прав і привілеїв та позбавлення сімейних прав – поразка батьківських прав, поразка прав майнових, заборона займатися ремеслом. Як додаткове стягнення до особи застосовувалося також обмеження вибору місця проживання, встановлення за особою, яка відбувала покарання у вигляді каторжних робіт, поліцейського нагляду, висилка власних громадян за кордон, заборона проживати в столицях або в певних місцях, відібрання майна (забороненого до вживання в цивільному обігу, предметів, що слугували засобом для вчинення злочину, або здобуті за допомогою злочину) і знищення наслідків злочинної діяльності [3, с. с. 59, 61]. Водночас відібрання таких предметів не змішувалося з вилученням предметів як речових доказів у справі, що мали процесуальне значення [4, с. 117].

У Власному Уложенні про покарання кримінальні та виправні (в ред. 1857 року), в примітці до ст. 62, зазначалося, що в деяких особливих випадках в позасудовому провадженні допускалося застосування таких примусових заходів, як [3, с. 59]:

- 1) віддання під нагляд поліції;
- 2) висилка за кордон;
- 3) заборона мешкати у певних місцях;
- 4) короткочасний арешт;
- 5) догани, зауваження, а до деяких осіб – нетяжкі покарання різками не більше 40 ударів.

Як додатковий захід передбачалася передача злочинця під нагляд поліцейських органів або інших установ (аналог сучасного адміністративного нагляду), оскільки режим в'язниць не давав цілком достатньої гарантії суспільної безпеки стосовно осіб, звільнених із місць позбавлення волі, що обумовлювало необхідність особливо ретельного нагляду за такими особами з боку поліцейської влади [5, с. 245].

У період дії Власного Уложення про покарання кримінальні та виправні 1845 року застосування певних превентивних заходів пов'язувалося з віднесенням деяких осіб до категорії таких, що перебувають у так званому «небезпечному стані», який визначався

поліцейськими органами. Відповідно до Положення про негласний поліцейський нагляд від 1 березня 1882 року, до осіб, що перебували у зазначеному вище стані, відносили [5, 248]:

- а) студентів, відрахованих із навчальних закладів;
- б) осіб, які відбули тюремне ув'язнення;
- в) осіб, які повернулися з адміністративної висилки;
- г) звільнених з—під нагляду поліції «за вчинення державного злочину й політичну неблагонадійність».

Розвиток соціально—економічних відносин у країні поставив питання про необхідність удосконалення кримінального законодавства. У зв'язку з цим у 1903 році було прийнято наступне кодифіковане джерело кримінального права, історичне значення якого важко переоцінити і сьогодні. Мова йде про Кримінальне Уложення 1903 року. І хоча цей нормативно—правовий документ у повному обсязі так і не набрав чинності, не дивлячись на високий рівень законодавчої техніки, він мав суттєвий вплив як на подальший розвиток кримінального законодавства, так і на формування кримінально—правової доктрини [6, с. с. 271–320].

Зокрема, у Кримінальному Уложенні 1903 року, на відміну від Власного Уложення про покарання кримінальні та виправні 1845 року, заходи, які за метою застосування подібні із заходами безпеки, називалися «заходами соціального захисту» і розрізнялися два їх види [6, с. 271]:

- 1) такі, що призначаються за діяння, які не є злочинами;
- 2) такі, що призначалися як додаткові покарання.

Так, до першої категорії належали заходи, які застосовувалися щодо розумово й морально дефективних осіб, — поміщення до установи на примусове лікування, а до другої категорії — заборона займати певну посаду, займатися певною діяльністю, а також видалення з певного місця (висилка) [6, с. 271]. Коментуючи положення Кримінального Уложення 1903 року, М. С. Таганцев до заходів, які призначаються за діяння, що не є злочинами, відносить [4, с. с. 204, 205]:

а) заходи щодо неповнолітніх віком від 10 до 17 років, які вчинили злочинне діяння у стані неосудні: передання під відповідальний нагляд; поміщення до виховно—виправного закладу; передача до монастиря; вирок про направлення до особливих приміщень при в'язницях і арештних будинках;

б) заходи щодо інших осіб, які вчинили злочинне діяння у стані неосудні (божевільних): передання під відповідальний нагляд; поміщення до лікарського закладу.

Передбачалося застосування до особи й опублікування вироку за рахунок засудженого в урядових або приватних виданнях.

Таким чином, враховуючи особливості історичного розвитку України у період входження її до складу Російської імперії, вбачається, що спочатку заходи, схожі за своєю правовою природою із заходами безпеки, знайшли своє нормативне закріплення у Власному Уложенні про покарання кримінальні та виправні 1845 року, а в подальшому їх законодавче регулювання здійснювалося Кримінальним Уложением 1903 року.

Список літератури:

1. Кистяковский А. Ф. Элементарный учебник Общего уголовного права / А. Ф. Кистяковский. – К., 1882. – 930 с.
2. Кримінальне право і законодавство України. Частина Загальна : курс лекцій / за ред. М. Й. Коржанського. – К., 2001. – 432 с.
3. Алексеев В. И. Институт лишения прав как дополнительное наказание по Уложению о наказаниях 1845 года / В. И. Алексеев // Российский следователь. – 2006. – № 4. – С. 58–61.
4. Таганцев Н. С. Русское уголовное право : Лекции. Часть Общая: в 2-х т. – Т. 2 / Н. С. Таганцев; сост. и отв. ред. Н. И. Загородников. – М., 1994. – 393 с.
5. Фойницкий И. Я. Учение о наказании в связи с тюрьмоведением : учебное пособие / И. Я. Фойницкий. – М., 2000. – 464 с.
6. Российское закондательство X–XX веков: в 9–ти т. / под общ. ред. О. И. Чистякова. – М., 1994. – Т. 9 : Законодательство эпохи империализма и буржуазно–демократических революций. – 352 с.